

339.5:33.021

Буценко Ірина .Миколаївна,
к.е.н., доцент,
кафедри міжнародної економіки,
Ілясова Юлія Василівна,
к.е.н., доцент,
кафедри міжнародної економіки

АНАЛІЗ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У МІЖНАРОДНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Вихідним пунктом міжнародної економічної інтеграції є прямі міжнародні економічні (виробничі, науково-технічні, технологічні) зв'язки на рівні первинних суб'єктів економічної діяльності. Ці зв'язки, розвиваючись і вглиб, і вшир, забезпечують поступове зрощування національних господарств на макроекономічному рівні. За цим постає неминуча необхідність взаємоприспосовування державних економічних, правових, фінансових, соціальних і інших систем до певного зрощування управлінських структур.

Розвиток інтеграційних процесів у світовій економіці, що спостерігається в останні десятиріччя, виявився закономірним результатом зростання обсягу міжнародного товарообміну й підвищення інтенсивності міжнародного руху факторів виробництва, що потребувало створення більш надійних виробничо-збутових зв'язків між країнами, а також усунення наявних перешкод на шляху міжнародної торгівлі й руху факторів виробництва між країнами. Тому важливою проблемою при дослідженні інтеграції є оцінка даного процесу.

Особливостям інтеграційних процесів сучасного світового господарства приділяється значна увага, про що свідчить аналіз публікацій. Різні аспекти даної проблеми розглянуті в роботах таких науковців, як Гурова І.П. [1], Михайлушкін А.І. [2], Лук'яненко Д.Г. [3], Місяць Т. [4], Харламова В.Н. [5], Шевчук В.О. [6] та інших. Однак у сучасній економічній літературі не вистачає методичних досліджень, які б висвітлювали підходи до аналізу інтеграційних процесів.

Мета статті – визначити підходи щодо оцінки інтеграційних процесів в міжнародній економіці.

Приєднання будь-якої країни до торгово-економічного союзу неминуче впливає на параметри її економічного функціонування. Прийнято виділяти два основних напрямки аналізу наслідків вступу країни в інтеграційний союз: статичний аналіз і динамічний аналіз.

У рамках статичного аналізу виділяють два варіанти наслідків вступу країни в інтеграційне торгово-економічне угруповання:

- потокоутворюючий ефект (ефект створення торгівлі);
- потоковідхиляючий ефект (ефект відхилення торгівлі).

Потокоутворюючий ефект означає переключення (внаслідок приєднання країни до інтеграційного угруповання) попиту країни й, відповідно, споживання від вітчизняного виробника з вищими витратами до закордонного виробника з нижчими витратами.

Потоковідхиляючий ефект означає спричинене приєднанням до інтеграційного об'єднання переключення попиту від виробника за межами об'єднання, який має нижчі витрати, до виробника, який має вищі витрати, але є членом інтеграційного об'єднання.

Для оцінки розвитку інтеграційних процесів, для обґрунтування політичних рішень і оцінки впливу інтеграції на добробут використовують кількісні індикатори. Значний внесок у розвиток цього напрямку в сучасній економічній науці вносять міжнародні організації глобального й регіонального рівня:

Всесвітній банк (ВБ) у рамках Доповіді про світовий розвиток, статистичного щорічника „Індикатори світового розвитку”, проекту „Індикатори світової торгівлі”;

Світова організація торгівлі (СОТ) у статистичних і аналітичних публікаціях (Статистика міжнародної торгівлі, Доповідь про світову торгівлю та ін.);

Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) у рамках проекту „Вимір глобалізації”;

ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ

Організація Об'єднаних Націй (ООН) у рамках спеціальної програми Університету ООН „Порівняльні дослідження регіональної інтеграції”;

Конференція ООН з торгівлі та розвитку (UNCTAD) у рамках щорічних публікацій „Доповідь про торгівлю й розвиток” і „Статистичний довідник UNCTAD”;

регіональні комісії ООН (Європейська економічна комісія, Економічна й соціальна комісія для Азії й Тихого океану, Економічна комісія для Латинської Америки й Карибського басейну, Економічна комісія для Африки, Економічна комісія для Західної Азії);

регіональні банки (Європейський центральний банк, Азіатський банк розвитку, Міжамериканський банк розвитку та ін.).

Найбільш зрілою є торговельна інтеграція, що охоплює сферу міжнародної торгівлі товарами й послугами. У сучасній літературі торговельну інтеграцію визначають як „процес скорочення бар'єрів у торгівлі та зростання участі в міжнародній економіці через посилення торгівлі” [7]. Вона є відправним пунктом і в глобальній, і в регіональній економічній інтеграції. Особливу увагу привертає зростання регіональних торговельних угод (РТУ), що формуються як на двосторонній, так і багатосторонній основі.

Торговельна інтеграція перебуває в центрі уваги багатьох міжнародних організацій. Вони здійснюють моніторинг цього процесу, використовуючи цілий ряд показників. У щорічне статистичне видання Всесвітнього банку „Індикатори світового розвитку” (World Development Indicators, WDI), що забезпечує статистичну базу для Доповіді про світовий розвиток (World Development Report), включений розділ „Глобальні зв'язки” (Global Links), що містить показники глобальної й регіональної торговельної інтеграції.

У 2008 році Всесвітній банк розпочав спеціальний проект „Індикатори світової торгівлі” (World Trade Indicators), присвячений міжнародній торгівлі. Цей проект містить у собі базу даних, засновану на системі показників, що характеризують зміни в міжнародній торгівлі в результаті дії наступних чинників: торговельна політика, зовнішнє середовище, інституціональне середовище, транзакційні та транспортні бар'єри. База містить показники сукупної торговельної інтеграції, інтеграції експорту й імпорту (табл. 1) [1, с. 70-71].

У щорічнику СОТ „Статистика міжнародної торгівлі” (International Trade Statistics) регулярно публікуються абсолютні й відносні показники експорту й імпорту найбільш значущих регіональних торговельних угод (НАФТА, АСЕАН, АНКОН, МЕРКОСУР) (див. табл. 1).

Спеціальні дослідження регіональної інтеграції здійснюються в рамках програми Університету ООН „Порівняльні дослідження регіональної інтеграції” (Comparative Regional Integration Studies (UNUCRIS)). У 2006 році Університетом ООН разом з дослідницькою мережею GARNET запущена інформаційна система „Система знань про регіональну інтеграцію” (Regional Integration Knowledge System (RIKS)), що містить значний обсяг економічної інформації про регіональні інтеграційні блоки й географічні групи.

Найбільш популярним для оцінки потенціалу інтеграції є індекс компліментарності (індекс відповідності). Найбільш високе значення індексу свідчить про більш сприятливі можливості для розвитку взаємної торгівлі між двома країнами. Для кожної пари країн-учасниць регіональної угоди індекс компліментарності визначається таким чином:

$$CI_{ij} = 1 - \frac{\sum |m_{ki} - x_{kj}|}{2} \times 100\% , \quad (1)$$

де CI_{ij} – індекс компліментарності країни i із країною j ; m_{ki} – частка імпорту товару k в загальному імпорті країни i ; x_{ki} – частка експорту товару k в загальному обсязі експорту країни j .

Високий індекс компліментарності може давати помилкове уявлення про можливості для розвитку взаємної торгівлі між двома країнами, якщо країни географічно перебувають на значній відстані одна від одної або економіки країн значно відрізняються за рівнем розвитку.

Наведемо приклад. На підставі наявних даних (табл. 2) визначимо індекси компліментарності Індії та Шрі-Ланки. Частка сировини в імпорті Шрі-Ланки становить: $729/5415=0,134$.

Частка сировини в експорті Індії становить: $4569/53497=0,085$.

Індикатори глобальної й регіональної торговельної інтеграції	
Індикатори світового розвитку, глобальні зв'язки (Всесвітній банк)	
Регіональні торговельні блоки (Regional trade blocks)	<ul style="list-style-type: none"> • сукупний експорт; • внутрішній експорт; • відсоткова частка у світовому експорті; • відсоткова частка внутрішнього експорту торговельних блоків у їхньому сукупному експорті.
Індикатори світової торгівлі (Всесвітній банк)	
Торговельна інтеграція (Trade integration)	<ul style="list-style-type: none"> • відсоткове відношення сукупної торгівлі товарами й послугами до ВВП; • відсоткова частка внутрішнього експорту торговельних блоків у їхньому сукупному експорті; • відсоткова зміна частки країни у світовій торгівлі; • сукупна частка країни на світових ринках товарів і послуг; • торговельний баланс (включаючи зовнішньоторговельний баланс і баланс послуг) як відсоткова частка від ВВП; • баланс зовнішньої торгівлі товарами як відсоткова частка від ВВП.
Вимір глобалізації (ОЕСР)	
Структура торгівлі (Structure of trade)	<ul style="list-style-type: none"> • відсоткове відношення внутрішнього зовнішньоторговельного обігу регіону до зовнішнього зовнішньоторговельного обігу; • відсоткове відношення внутрішньої регіональної торгівлі товарами до зовнішньої регіональної торгівлі товарами; • відсоткове відношення внутрішньої регіональної торгівлі послугами до зовнішньої регіональної торгівлі послугами; • частка регіону на товарних експортних ринках; • частка внутрішньої й зовнішньої регіональної торгівлі в глобальній торгівлі; • відсоткова частка зовнішньоторговельного обігу багатонаціональних підприємств у зовнішньоторговельному обігу.
Порівняльні дослідження регіональної інтеграції (Університет ООН)	
Регіональна інтеграція (Regional integration)	<ul style="list-style-type: none"> • регіональний ВВП; • частка регіонального ВВП у ВСП; • чисельність населення регіону; • частка населення регіону в населенні світу; • внутрішній зовнішньоторговельний обіг регіону; • зовнішній зовнішньоторговельний обіг регіону; • індекс інтенсивності внутрішньої торгівлі регіону; • індекс симетричної торговельної інтроверсії.
Статистика міжнародної торгівлі (СОТ)	
Регіональні Торговельні угоди (Regional trade agreements)	<ul style="list-style-type: none"> • товарний експорт та імпорт; • географічна структура експорту й імпорту; • зміна товарного експорту й імпорту.
Статистичний довідник UNCTAD	
Торговельні групи (Trade groups)	<ul style="list-style-type: none"> • експорт та імпорт; • відсоткова частка експорту й імпорту у світовій торгівлі; • темп приросту експорту й імпорту; • внутрішній експорт; • частка внутрішнього експорту в сукупному експорті.

Модуль різниці частки імпорту сировини Шрі-Ланки й частки експорту сировини Індії становить: $|0,134 - 0,085| = 0,049$.

ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ

Таблиця 2

Зовнішня торгівля Індії та Шрі-Ланки за товарними групами (умовні дані)

Товарні групи	Індія	Шрі-Ланка
Експорт		
Сировина	4569	936
Продовольчі товари	4554	116
Текстиль і вироби з нього	15103	2661
Інші товари	29271	1070
Всього	53497	4783
Імпорт		
Сировина	6057	729
Продовольчі товари	2203	513
Текстиль і вироби з нього	1282	1178
Інші товари	35814	2995
Всього	45356	5415

Аналогічні розрахунки проводимо за іншими товарними групами (табл. 3).

Таблиця 3

Розрахунки індексу компліментарності Індії зі Шрі-Ланкою

	Частка імпорту товарів Шрі-Ланки в загальній сумі	Частка експорту товарів Індії в загальній сумі	Різниця
Сировина	0,134	0,085	0,049
Продовольчі товари	0,094	0,085	0,009
Текстиль і вироби з нього	0,217	0,282	0,065
Інші товари	0,553	0,547	0,006
	$ M_{ik} - X_{ij} $		0,129
	$ M_{ik} - X_{ij} / 2$		0,065
	$1 - M_{ik} - X_{ij} / 2$		0,935
	Індекс компліментарності		93,5

93,5 % – індекс компліментарності Індії зі Шрі-Ланкою.

Аналогічно розраховуємо індекс компліментарності Шрі-Ланки з Індією та заповнюємо табл. 4.

Таблиця 4

Індекси компліментарності Індії й Шрі-Ланки

	Індія	Шрі-Ланка
Індія	-	41,0
Шрі-Ланка	93,5	-

Найбільш високий показник відповідності спостерігається при порівнянні товарної структури експорту Індії й імпорту Шрі-Ланки (93,5%). Розрахунки свідчать про сприятливі можливості для розвитку взаємної торгівлі між двома країнами, тобто для країн характерний високий потенціал інтеграції.

Також, у результаті інтеграції виявляється так званий емерджентний ефект. Стосовно до інтеграції емерджентний ефект реалізується шляхом посилення існуючих тенденцій економічного розвитку країн-учасниць і може бути описаний за допомогою акселератора наступного виду:

$$y_{\text{int}} = \frac{\Delta \cdot (y_t - y_{t-1})}{y_{t-1}}, \quad (2)$$

де y_{int} – додатковий приріст ВВП країни з урахуванням інтеграції; y_t – обсяг ВВП у t період часу; Δ – величина акселератора.

Як наближену оцінку величини акселератора для змінної, що визначає зростання ВВП, пропонується використовувати застосовувану в теорії імовірності і теорії прийняття рішень (умови ризику) оцінку спільного ефекту двох подій через добуток ймовірностей їхніх ризиків:

$$P(AB)=P(A)+P(B) +P(A) \cdot P(B), \quad (3)$$

де $P(AB)$ – імовірність добутку двох подій; $P(A)$, $P(B)$ – імовірність кожної окремої події;

Специфіка впливу ефектів подібного роду полягає в тому, що вони підсилюють переважну тенденцію економічного розвитку. При зростанні ВВП ($y_t - y_{t-1} > 0$) відбудеться прискорення зростання відповідно до величини акселератора; при скороченні ВВП ($y_t - y_{t-1} < 0$) відбудеться прискорення падіння відповідно до величини акселератора.

Економічне зростання може бути екстенсивним або інтенсивним. Екстенсивне економічне зростання відбувається за рахунок залучення додаткових ресурсів і не торкається середньої продуктивності праці в суспільстві.

Інтенсивне економічне зростання здійснюється за рахунок використання більш досконалих факторів виробництва і технології, тобто не за рахунок збільшення витрат ресурсів, а за рахунок зростання їхньої віддачі. У чистому виді екстенсивне або інтенсивне економічне зростання буває відносно рідким. Звичайно говорять про переважно екстенсивний або інтенсивний тип зростання залежно від питомої ваги тих або інших факторів, що його викликали.

Відзначимо, що основною метою аналізу суб'єктів інтеграційного союзу є формування ключових принципів (принципу), що дозволяють приймати рішення про ступінь доцільності утворення інтеграційних об'єднань конкретних економічних суб'єктів (країн).

Основна мета міжнародної економічної інтеграції – нарощування обсягів і розширення набору пропонованих товарів і послуг на основі й у результаті забезпечення ефективності господарської діяльності в регіональних масштабах. В аналітичних і статистичних публікаціях накопичений досить великий досвід виміру процесів інтеграції. В цілому, ця проблема розглядається у двох аспектах: по-перше, з погляду співвідношення процесів регіоналізації й глобалізації; по-друге, у контексті спеціального дослідження процесів регіональної інтеграції. У першому випадку пріоритет мають показники, що характеризують відкритість економіки та взаємодію інтеграційного блоку з іншим світом, у другому – показники, що характеризують структуру блоку, інтенсивність взаємодії й взаємозалежність держав-учасниць.

Література

1. Гурова И.П. Измерение глобальной и региональной торговой интеграции / И.П. Гурова // Евразийская экономическая интеграция. – № 3 (4). – 2009. – С. 60-73.
2. Михайлушкин А.И. Международная экономика: теория и практика: Учебник для вузов / А.И. Михайлушкин, П.Д. Шимко. – СПб.: Питер, 2008. – 464 с.
3. Лук'яненко Д.Г. Економічна інтеграція і глобальні проблеми сучасності / Д.Г. Лук'яненко – К.: КНЕУ, 2005. – 204с.
4. Місяць Т. Інтеграційні процеси в умовах світового глобального розвитку [Електронний ресурс] / Т. Місяць // Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ptmbo/2009_3/21.pdf
5. Харламова В.Н. Международная экономическая интеграция: Учебное пособие / В. Н. Харламова; МГИМО(У) МИД РФ. - М.: Анкил, 2002. - 174 с.
6. Шевчук В.О. Міжнародна економіка: теорія і практика / В.О. Шевчук – Львів: Каменяр, 2003. – 719с.
7. Hoekman B. Development, Trade, and the WTO: A Handbook / В. Hoekman, А. Mattoo, Р. English. – Washington, D.C.: The International Bank for Reconstruction and Development, 2002. – 672 p.
8. World Development Indicators 2011 / The International Bank for Reconstruction and Development. – Washington D.C.: World Bank, 2011. – 460 p.

Рецензент д.е.н., професор В.Є. Реутов